

7.1 LDK visuomenės tautinė įvairovė XIII–XVI a.

Konfesija – išpažįstama tikyba, religija.

Rusėnai – slavų etnosas, davęs pradžią dabartinėms baltarusių (gudų) ir iš dalies rusų bei ukrainiečių etninėms tautoms.

Sentikiai – stačiatikybės atšaka, nepripažįstanti 1653–1666 m. Rusijos stačiatikių bažnyčios patriarcho Nikono reformos (sentikiai laikėsi senų apeigų). XVII–XVIII a., vengdami persekiojimų, dalis sentikių apsigyveno Lietuvoje.

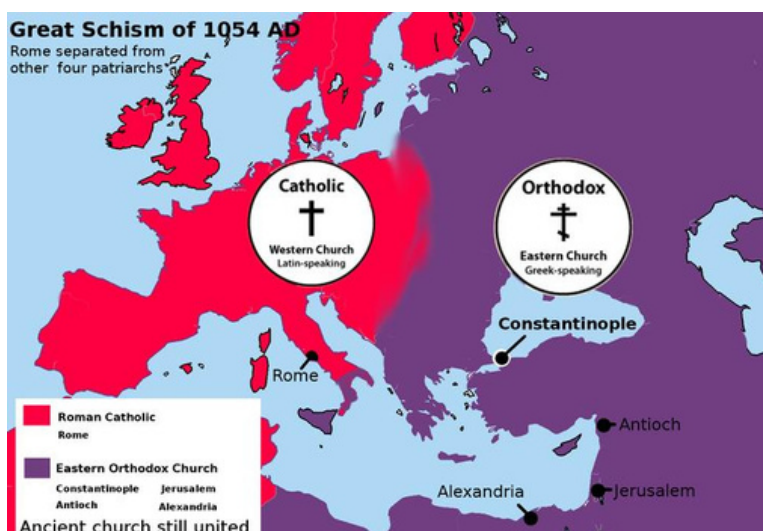
Tolerancija – pakantumas kitokiai nuomonei, pažiūroms, tikėjimui, įsitikinimams.

1. Perskaitykite tekstą apie XIII–XVI a. LDK tautybes ir konfesijas bei jų bruožus.

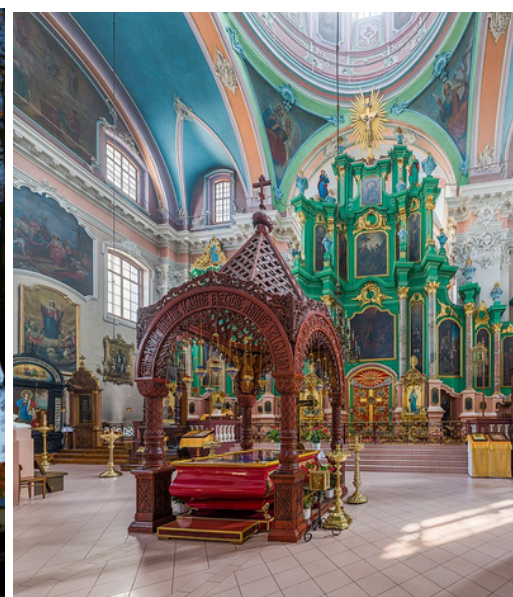
Daugiatautė, įvairių **konfesijų, tolerantiška** XIII–XVI a. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvo Europos valstybių fenomenas. Ar pastebėjote, kad egzistuoja skirtingos rusų bendruomenės Lietuvoje: rusėnai LDK, pabėgėliai **sentikiai** ir XIX a. carinės imperijos atkelti rusai, o gal sovietinio daugiabučio kaimynai? Kuo skiriasi **liuteronų ir reformatų** tikėjimas? Ar kada susimąstėte, kaip Lietuvoje atsirado musulmonai? Karaimai? Kas jie, kada ir kaip atsirado Lietuvoje? Visas šias tautybes ir konfesijas pamėginsime pažinti šioje pamokoje.

Šiandien senoji pagoniška lietuvių kultūra kartais yra garbinama iš romantizmo ir tautiškumo pozicijų, o krikščioniškai europinei kultūrai prikišama, kad ji nulėmė Lietuvos elito ir miestiečių lenkėjimą. Po **1054 m. bažnyčios skilimo** Lietuvoje krikščionybė plito iš dviejų tarpusavyje konkuruojančių šalių – katalikiškų Lenkijos ir Livonijos bei stačiatikiškos Kijevo Rusios.

7.1 LDK visuomenės tautinė įvairovė XIII–XVI a.

Ortodoksų (stačiatikių) įtaka ypač padidėjo nuo XII a. vidurio, kai Mindaugas suvienijo LDK, prijungdamas ir žemes, kuriose buvo paplitusi stačiatikybė. XII–XIII a. nemažai lietuvių kunigaikščių buvo priėmę stačiatikybę. Vienas žymiausių visuomenės elito atstovų, išpažinusių ortodoksų krikščionybę, buvo karaliaus Mindaugo sūnus Vaišelga. Vėliau, nuo kunigaikščio Gedimino laikų, plečiant LDK teritoriją į rusėnų žemes, galiojo principas: „**Senovės negriauname, naujovių neįvedame**“. Plečiantis LDK, daugėjo jai priklausančių ortodoksų tikėjimo žmonių. Istorikų skaičiavimais, XV a. šalyje gyveno apie 2,5 mln. skirtingų tautų žmonių. Valstybės branduolio žemėse susitelkę **katalikai lietuviai** sudarė trečdalį, rytų ir pietryčių teritorijoje įsikūrę **stačiatikiai rusėnai** – du trečdalius visų gyventojų. 1317 m. buvo įkurta atskira Lietuvos stačiatikių metropolija su centru **Naugarduke**. Ilgainiui jos pagrindu susiformavo **Kijevo (Lietuvos) metropolija**, dėl kurios varžėsi tiek Rusijos, tiek Konstantinopolio patriarchai. Tik XVII a. pabaigoje, 1686 m., Konstantinopolio patriarchas Dionisijus IV pripažino, jog ši metropolija atitenka Maskvos patriarchatui. Lietuvos ortodoksai iki šiol priklauso Maskvos ir visos Rusijos **patriarcho Kirilo** jurisdikcijai. 2021 m. gyventojų surašymo duomenimis 74 proc. gyventojų save priskiria Romos katalikų bendruomenei, o 4 proc. gyventojų save priskyrė stačiatikiams. Didžioji dauguma – slavų tautybės, tačiau taip pat yra ir gruzinų, graikų, lietuvių. Didžiausias krikščionių ortodoksų tikėjimo centras Lietuvoje – **Vilniaus Šv. Dvasios vienuolyno bažnyčia**, kurioje palaidoti trijų šventųjų Vilniaus kankinių palaikai.

7.1 LDK visuomenės tautinė įvairovė XIII–XVI a.

Protestantizmas – viena iš trijų pagrindinių (greta Romos katalikybės ir stačiatikybės) krikščionybės kryptų, atsiradusių po Reformacijos XVI a. ir vėlesnės jų atšakos, dėl to protestantizmas dažniausiai siejamas su tokiais Reformacijos veikėjais kaip Martinas Liuteris bei Jonas Kalvinas.

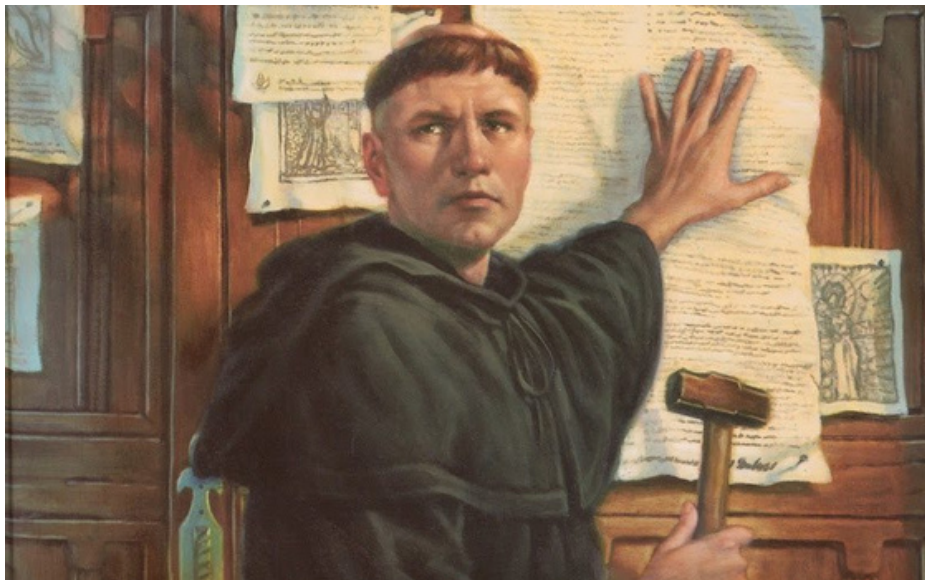

Liuteronybė – protestantizmo kryptis, susiformavusi XVI a. Vokietijoje. 1517 m. jai pagrindus padėjo vokiečių teologas M. Liuteris.

Kalvinizmas – protestantizmo kryptis, susiformavusi XVI a. Šveicarijoje, jai pagrindus padėjo teologas J. Kalvinas.

Pirmieji krikščionys – tai iš Rygos atvykę katalikai: vokiečių amatininkai ir pirkliai. Vokiečių telkimosi vietą mena Vokiečių gatvė ir Vilniaus Šv. Mikalojaus bažnyčia (seniausia Romos katalikų bažnyčia Lietuvoje). Po 1387 m. Lietuvos krikšto padaugėjo lenkų dvasininkų, pirklių ir miestiečių. Pamažu didžiojo kunigaikščio dvare rusėnų raštininkus keitė lenkai. Krikštą priėmę LDK valdovai išsaugojo pagonišką tradiciją toleruoti visų tikėjimų žmones. Be vokiečių ir lenkų katalikų LDK dar gyveno klajokliai romai, nagingi amatininkai armėnai, renesansinius valdovų rūmus puošę italai.

Svarbu paminėti, kad XVI a. Romos katalikų bažnyčia išgyveno skilimą, kuris ženkliai palietė ir LDK. 1517 m. vokiečių vienuolis **Martynas Liuteris**, pasipiktinęs tuo metu paplitusiu indulgencijų pardavinėjimu, paskelbė savo garsiąsias 95 tezes. **Liuteronai** atsisakė vienuolijos ir celibato, iš 7 krikščionybės sakramentų pripažįsta tik Krikštą ir Komuniją. Liuterio mokymas Europoje labiausiai išplito Skandinavijoje (Danijoje, Švedijoje, Norvegijoje, Islandijoje, Suomijoje), Estijoje ir didelėse Vokietijos bei Latvijos dalyse. Kita protestantizmo kryptis – **evangelikai reformatai (kalvinistai)**. Susiformavo XVI a. Šveicarijoje, jai pagrindus padėjo teologas **Žanas Kalvinas**. Šioje religijoje akcentuojama predestinacijos doktrina, pagal kurią Dievas iš anksto pasirenka, kurie žmonės pateks į dangų, o kurie į pragarą.

7.1 LDK visuomenės tautinė įvairovė XIII–XVI a.

1. Užpildykite lentelę apie tikėjimų (arba religijų) įvairovę Lietuvoje. Remkitės pateikta informacija ir kitais šaltiniais.

Tikyba	Kada atsirado Lietuvoje?	Kaip vadinami jos išpažinėjai?	Kaip vadinami maldos namai?
Pagonybė 			
Katalikybė 			
Stačiatikybė 			
Protestantizmas 			
Judaizmas 			
Karaizmas 			
Islamas 			

2. Įrašykite istorinio įvykio metus arba amžių.

1. Stačiatikybė Lietuvoje žinoma nuo _____ a. vidurio.
2. _____ m. per Reformacijos sąjūdį nuo katalikybės atsiskyla protestantai.
3. _____ m. krikščionybė skyla į Vakarų ir Rytų šakas.
4. Iki _____ a. pagonybė išsilaiko toliau nuo didžiųjų miestų, ypač Žemaitijoje.
5. _____ m. Jogaila su Vytautu apkrikštija paskutinius Europos pagonis žemaičius.

3. Pažvelgus į 2021 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenis matyti, kad visuomenė per dešimtmetį tapo įvairesnė: padaugėjo kitų valstybių piliečių, užfiksuota naujų religinių bendruomenių ir t. t. Internete suraskite gyventojų surašymo duomenis ir klasėje surenkite diskusiją „Kaip įvairesnė visuomenė daro mus turtingesnius?“

7.1 LDK visuomenės tautinė įvairovė XIII–XVI a.

LDK protestantizmo idėjos pradėjo plisti XVI a. pirmoje pusėje kalvinistine forma, remiamos garsių didikų **Radvilų** (viena šios giminės linijų liko protestantiška kelis šimtmečius), ir liuteroniška forma, remiamos Prūsijos kunigaikščio Albrechto. Pirmieji protestantizmo skelbėjai Lietuvoje **Martynas Mažvydas** ir **Abraomas Kulvietis** – liuteronai. Protestantizmas Lietuvoje buvo persekiojamas tiek katalikų bažnyčios, tiek aukščiausios valdžios institucijų, išskyrus kalvinistų auklėto Žygimanto Augusto valdymo laikotarpį. Šiandien abi protestantų bendruomenės turi išoriškų skirtumų – kitaip negu liuteronų bažnyčiose, reformatų kryžiuose nėra Nukryžiuotojo, bažnyčiose nekabo paveikslai; liuteronai grįžo prie tradicinių liturginių drabužių, o reformatų dvasininkai toliau tarnauja vilkėdami juodą talarą; liuteronai per pamaldas žegnojasi, reformatai – ne.

Mikalojus Radvila Juodasis

*Paminklas Martynui Mažvydui
Klaipėdoje*

*Paminklas Abraomui
Kulviečiui Jonavoje*

4. Klausimai ir užduotys:

1. Naudodamiesi internetiniais ar kitais informacijos šaltiniais, suraskite kuo daugiau žymių LDK protestantizmo asmenybių jamžinimo pavyzdžių ir parenkite pristatymą klasei.
2. Pasidomėkite, kiek ir kuriuose Lietuvos miestuose šiuo metu gyvena gyventojų, kurie išpažįstą liuteronybę ir kalvinizmą. Kaip manote, kodėl būtent šiuose miestuose ir rajonuose galime rasti šių bendruomenių?

7.1 LDK visuomenės tautinė įvairovė XIII–XVI a.

5. Užpildykite lentelę, įrašykite katalikų ir protestantų tikėjimo skirtumus.

*Vilniaus arkivyskupas Gintaras
Grušas,
Lietuvos Evangelikų Liuteronų
bažnyčios vyskupas Mindaugas
Sabutis,
Lietuvos evangelikų reformatų
generalinis superintendantas
Tomas Šernas.*

	Katalikai	Protestantai (liuteronai / kalvinistai)
Bažnytinė organizacija		
Bažnyčių vidus		
Biblija		
Dvasininkai		
Apeigos		
Apeigų atlikimas		
Išganymas		

7.1 LDK visuomenės tautinė įvairovė XIII–XVI a.

Islamas – monoteistinė religija. Islamo išpažinėjai, vadinamieji musulmonai, tiki vieninteliu ir amžinu dievu Alachu ir jo pranašu Mahometu. Islamo principai išdėstyti šventoje knygoje – Korane. Islamo simbolis – pusmėnulis su žvaigžde, musulmonų maldos namai – mečetė.

Karaimai – tiurkų tautelė, priklausanti seniausiai kipčiakų genčiai, kilusi iš vidurio Azijos, niekada neturėjusi valstybės.

Judaizmas – viena pasaulinių religijų, atsiradusi II tūkst. pr. Kr. Palestinoje. Valstybinė religija Izraelyje. Doktrina remiasi Senuoju Testamentu ir Talmudu. Išpažįsta daugiausia žydai. Pripažįsta vieną Dievą – Jahvę, pasaulio kūrėją. Tiki, kad žydai yra Dievo išrinktoji tauta.

Krikštą priėmę LDK valdovai išsaugojo pagoniškąją tradiciją toleruoti įvairių tikėjimų žmones. Didieji kunigaikščiai suteikė nekrikščionių žydų, totorių ir karaimų bendruomenėms savivaldos teises, leido laisvai išpažinti religijas, steigti maldos namus, išlaikyti tapatybę, kalbą, papročius. Krikščioniškoje Vakarų Europoje religija lėmė padėtį visuomenėje, todėl kitatikiai daugelyje šalių buvo persekiojami, išvaromi iš šalies ar net žudomi. Priešingai nei kitos Europos valstybės, LDK nuo seno skyrėsi savo tolerancija ir pakantumu kitų tautų ir tikėjimų žmonėms. Tolerantiški religijos atžvilgiu Lietuvos ir Lenkijos valdovai skatino žydų persikėlimą, vertino jų žinias ir kontaktus, reikalingus ekonominei šių šalių pažangai. Istoriskai **Lietuvos žydai** arba **litvakai** buvo plačiai paplitę LDK teritorijoje (dab. Lietuvoje, Baltarusijoje, dalyje Ukrainos, Latvijos, Rusijos ir Lenkijos). Ši teritorija jidiš kalba vadinama Lite. Litvakai išpažįsta judaizmą, kuris pripažįsta vieną Dievą – Jahvę, pasaulio kūrėją, ir tiki, kad žydai yra Dievo išrinktoji tauta. XVIII a. gyveno įžymiausias LDK rabinas **Vilniaus Gaonas** – Eljahu ben Solomon Zalman.

Vilniaus Gaonas – Eljahu ben Solomon Zalman (1720–1797)

Vilniaus choralinė sinagoga

7.1 LDK visuomenės tautinė įvairovė XIII–XVI a.

LDK su **totoriais** susidūrė anksti – XIII a. Didžiausias masinis totorių apsigyvenimas LDK žemėse įvyko 1397 m., kai Aukso Ordos chanas Tochtamyšas, pralaimėjęs tarpusavio vaidus su savo šalininkais, atvyko prašyti Vytauto pagalbos. Apsigyvenę LDK totoriai gaudavo žemės valdas, o už tai nemokamai turėdavo dalyvauti kariniuose žygiuose. Totorių maldos namai – **mečetės**, šventa knyga – **Koranas**, jų šventikas vadinamas mula arba imamu. Savo kalbą Lietuvos totoriai palaipsniui užmiršo ir kalba daugiausia vietos kalbomis: lenkų, rusų, lietuvių. Liturginė kalba – arabų. Totoriai naudojami islamiška mėnulio kalendoriaus versija su metų skaičiavimu nuo Hidžros – **622 m.** po Kristaus, kai **Mahometas** ir jo pasekėjai pasitraukė iš Mekos į Mediną. Šventa diena laikomas penktadienis. Didelį vaidmenį totorių gyvenime vaidina pasninkas **Ramadanas**. Šiuo metu Lietuvoje gyvena apie 4000 totorių, veikia keturios mečetės – Nemėžyje, Keturiasdešimties totorių kaime Vilniaus rajone, Raižiuose netoli Alytaus ir Kaune.

Pagal **karaimų** pasakojimą į Lietuvą iš Krymo karaimus atsivedė LDK kunigaikštis **Vytautas Didysis**. Manoma, kad 1392–1397 m. Vytautas po žygio į Aukso ordos stepes atvedė apie 380 šeimų. Karaimai apgyvendinti Trakų pilyse, vėliau gyvenvietės įsikūrė Biržuose, Pasvalyje, Naujamiestyje, Upytėje. Karaimų dievo namai vadinami kenesa. Karaimų tikėjimas – **karaizmas** – yra tarpinė judaizmo atšaka, jie tiki Senuoju Testamentu. Šiuo metu Lietuvoje gyvena apie 300 karaimų. Geriausiai žinomas dalykas, kurį karaimai atnešė į Lietuvos kultūrą, yra patiekalas kibinas (*kybyn*) – pusmėnulio formos mielinės tešlos pyragėlis su avienu.

Litografijos „Totoriai“ kopija iš G. F. Paulio knygos „Rusijos tautų aprašymas“. Paryžius, 1862 m. Iš Trakų istorijos muziejaus rinkinių.

Totorių ir karaimų gatves Vilniuje papuošė užrašai totorių ir karaimų kalbomis. Pasidomėkite, kokių dar tautybių gatvėvardžių lentelių galima rasti Vilniuje ir kituose miestuose.